

Kişisel, Sosyal ve İş Hayatında Özürlü Bireylere Tanınan Haklar ve Özürlü Olguların Medikolegal Değerlendirmesi

RIGHTS GIVEN TO HANDICAPPED PEOPLE IN PERSONAL, SOCIAL AND BUSINESS LIFE, MEDICOLEGAL EVALUATION OF HANDICAPPED CASES

Uğur KAVAKLI, Erdem ÖZKARA

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı

ÖZET

Doğuştan veya sonradan bazı yetilerini kaybetmiş bireyler olan özürli bireylerin yaşam kalitesi ve yaşamdan beklentileri sağlıklı bireylerden farklıdır. Günümüzde daha çok farkında olunmaya başlanan insan hakları ve yaşam kalitesi kavramları bize özürli bireylerin de diğer bireyler gibi daha sosyal, daha iyi koşullarda yaşaması gerektiğini göstermektedir. Ülkemizde özürli bireylerle ilgili yapılan yasal ve yönetsel düzenlemelerle özürli bireylerin günlük yaşama ve üretime daha çok katılımlarının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu gelişmelerle ilgili olarak özür durumlarını gösterir belge almak için hastanelere başvuru sayısı da artmıştır. Özürlilik yönünden bu kişilerin değerlendirilmesi için Adli Tıp Anabilim Dallarından görüş istenmektedir. Bu yazıda özürliliğin tanımı, ülkemizde özürli bireylere verilen hizmetler, kişisel, sosyal ve iş hayatında özürli bireylere tanınan haklar ve sağlanan kolaylıklar, özürli bireylerin medikolegal değerlendirilmesi ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Özürlilik, özürli hakları, adli tıp

SUMMARY

Handicapped people are individuals who have lost their ability congenital or acquired. Quality of life and life expectations of these individuals are different from healthy ones. Today, people are more aware of the concepts of human rights and quality of life. This situation shows those handicapped people to live more social and better conditions such as other individuals. In our country the legal and administrative arrangements are made for handicaps. The purpose of these arrangements is to provide handicapped people to participate more in daily life and production. Through these developments, applications to get "the handicapped situation report" have been increased. To evaluate these handicapped cases, consultations should be requested at the departments of forensic medicine. In this article, definition of handicapped, provided services to handicapped people in our country, rights given to handicapped people in personal, social and business life, medicolegal evaluation of handicapped cases will be discussed.

Key words: Handicapped, handicapped rights, forensic medicine

Uğur KAVAKLI
Dokuz Eylül Üniversitesi
Tıp Fakültesi
Adli Tıp AD
35340 İnciraltı İZMİR

Doğuştan veya sonradan bazı yetilerini kaybetmiş bireyler olan özürli bireylerin yaşam kalitesi ve yaşamdan bek-

lentileri sağlıklı bireylerden farklıdır. Günümüzde daha çok farkında olunmaya başlanan insan hakları ve yaşam

kalitesi kavramları bize özürliülerin de diğer bireyler gibi daha sosyal, daha iyi koşullarda yaşaması gerektiğini göstermektedir.

Özürliülük, bedensel fonksiyonlardaki hasarlar nedeniyle meydana gelen kayıpların yarattığı sosyal dezavantajlardır. Türkiye’de 2002’de gerçekleştirilen Özürliüler Araştırması’na ait verilerin ikincil analizleri, engellilerin çok büyük sosyal dezavantajlara maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Sosyal dezavantajların yol açtığı sosyal eşitsizlikler, özürliüler toplunun marjinal gruplarından biri haline getirmiştir (1,2).

Bazı yazarlarca engellilik bazılarınca özürliülük terimleri kullanılsa da son zamanlarda çıkarılan yönetmeliklerde özürliülük teriminin kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu yazıda özürliülük terimi üzerinden konu ele alınacaktır. Özürliüğün tanımı, ülkemizde özürliülerin aldığı hizmetler, kişisel, sosyal ve iş hayatında özürliülere tanınan haklar ve sağlanan kolaylıklar, özürliü hastaların medikolegal değerlendirmesi bu yazıda ele alınan başlıca konulardır.

TANIMLAR

Özürliü: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir.

Ortopedik özürliü: Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişidir. El, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında, kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, serebral palsi, spastikler, spina bifida olanlar, vb. bu gruba girmektedir.

Görme özürliü: Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişidir. Görme kaybıyla birlikte göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü (tavuk karası) olanlar, vb. bu gruba girer.

İşitme özürliü: Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişidir. İşitme cihazı kullananlar da bu gruba girmektedir.

Dil ve konuşma özürliü: Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifade-

sinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişidir. İşittiği halde konuşamayan, gırtlalı alınlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar da bu gruba girmektedir.

Zihinsel özürliü: Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişidir. Zeka geriliği olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zeka geriliğine yol açmışsa) bu gruba girer (1).

ÖZÜRLÜ BİREYLERE TANINAN HAKLAR VE SUNULAN HİZMETLER

1) İş Ve İstihdam

Özürliü kişilerin devlet memuru olarak istihdamları Devlet Personel Başkanlığı koordinasyonundaki ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Özürliülerin işçi olarak istihdamları ise Türkiye İş Kurumu tarafından yapılmaktadır. Özürliü kadrosuna devlet memuru olarak atanmak için öncelikle yapılacak sınavlara girmek gerekmektedir. Her kamu kurumu, özürliü kadrosuna memur almak için kendisi sınav açmaktadır. Devlet memurluğuna ilişkin sınav duyuruları Devlet Personel Başkanlığınca yapılmakta olup Resmi Gazete ve ilgili kurumun Web sitesinde yayımlanmaktadır (2,3).

Okuryazar, ilköğretim mezunu ve zihinsel veya ruhsal özürliü olanlar kamu kurum ve kuruluşlarında işçi olmak için sınava tabi tutulmazlar. Bu kapsamda bulunan ve talep koşullarına duruma uygun başvuranlar, noter huzurunda kura çekimine tabi tutulurlar (4). Kamu kurum ve kuruluşlarında işçi olarak işe girebilmek için, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İşçi Olarak İstihdam Edilecek Özürliüler Hakkında Uygulanacak Sınav Yönetmeliği” kapsamında düzenlenen merkezî sınava girmek gerekmektedir (5,6).

4857 Sayılı İş Kanunu Kapsamındaki İşyerlerinin Özürliü Çalıştırma Zorunluluğu: İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürliü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürliü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır (7,8).

Özürliülerin istihdamı konusunda işverenler için yasal zorunluluk yanında teşvikler de söz konusudur. İşyeri; mevzuatlarla belirtilen özürli sayısından daha fazla özürli çalıştırır veya çalışan özürliünün özür derecesi % 80'den fazla olursa veya herhangi bir kanuni yükümlülüğü olmamasına karşın özürli çalışana varsa işveren tarafından ödenen sigorta priminin %50'si hazine tarafından karşılanmaktadır (8).

657 Sayılı Devlet Memurları Kanununa Tâbi Kurum Ve Kuruluşlarda Özürli Çalıştırma Zorunluluğu: Devlet Memurları Kanununa göre; kurum ve kuruluşlar çalıştırdıkları personele ait kadrolarda %3 oranında özürli personel çalıştırmak zorundadır. Yüzde üç oranının hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun (taşra teşkilatı dahil) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır. Kamu kurum ve kuruluşlarının özürli memur çalıştırma yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin takip ve denetiminden Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı sorumludur (9).

Özürli İşçi veya Memur Çalıştırmamanın İşverene Getirdiği Yaptırımlar: Kamu ve özel sektör işverenlerinin özürli işçi çalıştırma yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin takip ve denetiminden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü sorumlu ve yetkilidir. Kamu ve özel sektör işverenlerinden sorumluluğunu yerine getirmeyenlerden her ay çalıştırdığı her özürli için belli bir miktar para cezası kesilmektedir. Bu ceza, 2010 yılı için 1.552 TL'dir. Özürli memur çalıştırmamanın herhangi bir müeyyidesi bulunmamaktadır (4).

Özürli istihdam etme sorumluluğunu yerine getirmeyen işverenlerden toplanan ceza paraları, özürliülerin meslekî eğitim ve meslekî rehabilitasyonu, kendi işini kurma ve bu gibi projelerde kullanılmak üzere Türkiye İş Kurumuna aktarılmaktadır (4,8).

İşyerlerinde Özürliüere Yönelik Yapılan Düzenlemeler: "Özürliülerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları İle Yapılacak Yarışma Sınavları Hakkında Yönetmelik'e göre özürli memur çalıştırmak zorunda olan kurum ve kuruluşlar çalışma yerlerini özürliülerin çalışmalarını kolaylaştıracak şekilde düzenlemek, gerekli tedbirleri almak ve özürliülerin çalışmalarıyla ilgili özel yardımcı ve destekleyici araç-gereçleri temin etmek zorundadır. Belirli bir

mesleği olan özürliülerin meslekleri ile ilgili işlerde çalıştırılmaları esastır. Belirli bir mesleği olmayan veya mesleğine uygun kadro bulunmayan özürliüler, özür durumlarına göre, yapabilecekleri hizmetlere ait kadrolarda çalıştırılır. Özürliüler, özürlerini artırıcı veya ek özür getirici işlerde çalıştırılmazlar." denilmektedir (5,10).

"Özürli, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik'e göre işverenler, işyerlerini, imkânlar ölçüsünde, özürliülerin çalışmalarını kolaylaştıracak şekilde hazırlamak, sağlıkları için gerekli tedbirleri almak, mesleklerinde veya mesleklerine yakın işlerde çalıştırmak, işyerleriyle ilgili bilgi ve yeteneklerini geliştirmek, çalışmalarını için gerekli araç ve gereçleri sağlamak zorundadır. Özürliüler, yapabilecekleri işler dışında sağlıklarına zarar verecek diğer işlerde çalıştırılmaz. Uygun koşulların varlığı halinde çalışma sürelerinin başlangıç ve bitiş saatleri, özürliünün durumuna göre belirlenir." denilmektedir (5,11).

2) Eğitim

Özürli bireyler temel eğitim ilkeleri doğrultusunda genel eğitim, özel eğitim ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmektedirler. 5378 sayılı Özürliüler Kanunu'nun 15. Maddesinde "Hiçbir gerekçeyle özürliülerin eğitim alması engellenemez. Özürli çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürli olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır." ibaresi yer almaktadır (12,13).

Özel eğitim hizmetleri 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde belirtilen esaslar doğrultusunda yürütülür (14,15).

Üniversite Sınavına Giren Özürli Öğrenciler İçin Kolaylıklar: Üniversite sınavına giren özürli öğrenciler için gerekli fiziksel düzenlemeler yapılmaktadır. Ortopedik ve görme özürliüler için uygun düzenlenmiş sınav mekanları hazırlanmakta, görme özürliüler ve az görenler için 30 dakikalık ek sınav süresi verilmekte, sınav sorularını okuyacak ve söylenecek yanıtları yazacak uygun eğitimde ve düzgün diksiyonlu "yardımcı refakatçi" eşliğinde sınava girme olanağı tanınmaktadır (4,6).

Özürlü Üniversite Öğrencilerine Sağlanan Kolaylıklar: Başarılı ve ihtiyaç sahibi özürlü öğrencilere Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından öncelikli olarak öğrenim kredisi, katkı kredisi ve yurt tahsis yapılmaktadır. 20.06.2006 tarih ve 26206 sayılı resmi gazetede yayımlanan “Yükseköğretim Kurumları Özürsüzlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği” gereğince üniversitelerde, öğrencilerin öğrenim hayatlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri almak ve bu yönde düzenlemeler yapmak üzere “Özürsüzlüler Danışma ve Koordinasyon Birimi” oluşturulması sağlanmıştır (16).

Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Projesi: Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Projesi, özel eğitime gereksinim duyan çocukların okullara erişiminin ücretsiz sağlanması ile eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve özürlü öğrencilerin okumaya teşvik edilmesi amacıyla Başbakanlık Özürsüzlüler İdaresi Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Proje kapsamında 2006-2007 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki;

- Görme Engelliler Okullarından 184
- İşitme Engelliler Okullarından 1943
- Ortopedik Engelliler Okullarından 67
- Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi-Anasınıfından 460
- Zihinsel Engelliler Okullarından 11615
- Özel Eğitim Sınıflarından 8921 olmak üzere toplam 24118 özel eğitim gerektiren öğrenci ücretsiz taşınacaktır. Proje toplam öğrenci sayısının 27000 olacağı tahmin edilerek planlanmıştır (4).

Özürsüzlülerde Mesleki Eğitim: Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesinde İşitme Engelliler Çok Programlı Liseleri, Ortopedik Engelliler Meslek Liseleri, zihinsel engellilere yönelik Meslekî Eğitim Merkezleri, İş Eğitim Merkezleri ve Yetişkin Zihinsel Engelliler İş Eğitim Merkezleri özürsüzlülere yönelik meslekî eğitim programları düzenlenmektedir. Bu kuruluşların meslekî eğitim faaliyetlerinden

yararlanmak isteyen kişiler Ankara'daki kuruluşlar için Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğüne, illerdeki kuruluşlar için il Millî Eğitim Müdürlüklerine başvurabilirler. Türkiye İş Kurumu ve MEB Çıraklık Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü özürsüzlülere yönelik meslek edindirme kursları düzenlemektedir (4). 5378 sayılı Özürsüzlüler Kanunu'nun 13'üncü maddesi bu konuda yeni bir düzenleme getirmiştir. Bu maddede “Özürsüzlülerin yeteneklerine göre mesleğini seçme ve bu alanda eğitim alma hakkı kısıtlanamaz. Özürsüzlülerin yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri bir işte eğitilmesi, meslek kazandırılması, verimli kılınarak ekonomik ve sosyal refahının sağlanması amacıyla meslekî rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasının sağlanması esastır” ibaresi yer almaktadır (12).

3) Sağlık

Tedavi giderlerini kendi imkânları ile karşılayamayan ve sosyal güvenlik kapsamında bulunmayan özürlü vatandaşların tedavi giderlerinin karşılanması, 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılması Hakkında Kanun, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu kapsamında mümkün olmaktadır (17,18).

21.04.2005 tarih ve 5335 sayılı “Bazı Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 8. maddesi ile; 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun’un 7. maddesi “Bu Kanundan yararlananların tedavi giderleri, 18.06.1992 tarih ve 3816 sayılı Ödeme Gücü olmayan Vatandaşların Tedavi giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılması Hakkında Kanun hükümlerine göre yeşil kart verilerek karşılanır” şeklinde değiştirilmiş olup, özürlü aylığı bağlananların tedavilerinin yeşil kart verilerek sağlanması gerçekleşmiştir (19,20).

Yardımcı Araç Gereç ve Cihazlar: Sosyal güvencesi olmayanlar aynı ve nakdi yardım, ortopedik ve diğer yardımcı araç ve gereçleri almak için İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına müracaat ederek talepte bulunabilirler. Ayrıca; Kızılay, belediyeler ve diğer sosyal yardım amaçlı dernek, vakıf, federasyon, konfede-

rasyonlardan bu konuda yardım alabilirler (4).

4) Maddi Yardımlar

Özürli Aylığı: Özürli aylığı, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü tarafından 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'un ilgili maddeleri gereğince bağlanan aylıktır. Ekonomik yoksunluk içinde bulunan; 18 yaşından büyük özürli bireyler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürli yakını bulunan Türk Vatandaşlarına aylık bağlanmaktadır. Bu aylık üç aylık periyotlar halinde ödenir ve özür oranına göre aylığın miktarı değişmektedir (20).

Yetkili hastaneden alınmış özürli sağlık kurulu raporuna göre "özürli" (özür oranı %40-69) ve başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek derecede özürli (özür oranı %70 ve üzeri) olan,

- Kanunen bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan, Sosyal güvenlik kurumlarından her ne ad altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlanmayan, Nafaka bağlanmamış veya bağlanması mümkün olmayan,
- Mahkeme kararıyla veya doğrudan bir mevzuat gereği bağlanmış herhangi devamlı bir gelire sahip bulunmayan,
- Her türlü gelirleri toplamının aylık ortalaması, kanunla belirlenen muhtaçlık sınırının altında olan kişiler ile;

Yukarıdaki koşullara sahip olup kanunen bakmakla yükümlü olunan 18 yaşını tamamlamamış özürli yakını bulunanlar, bakımının fiilen gerçekleşmesi ve aylık ortalama gelirinin kanunla belirlenen muhtaçlık sınırının altında olması kaydıyla bu aylıktan faydalanabilir (12).

Sosyal güvenlik kurumundan, yetim aylığı almakta olan özürli bireylerin aylık veya gelirleri, alacağı özürli

aylığından az ise aradaki fark ilgili sosyal güvenlik kurumu tarafından karşılanacaktır (4,12).

Muhtaç Aylığı: Vakıflar Yönetmeliği uyarınca, vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi amacıyla annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri özürli olan muhtaçlara; sosyal güvencesi olmaması, herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması, mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması, gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin bu Yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi halinde aylık bağlanabilir. On sekiz yaşından küçük özürli çocuklara, kendilerine bakmakla yükümlü anne ve babalarının bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen şartları taşıdığı takdirde aylık bağlanır. Aynı aileden sadece bir kişiye aylık bağlanabilir. Muhtaç aylığı talebinde bulunan kişiler başvuru formunu doldurup imzaladıktan sonra özürli ise özürünü belirten sağlık kurulu raporunu ekleyip, ikamet ettiği ilin bağlı olduğu Vakıflar Bölge Müdürlüğüne şahsen, posta yoluyla veya Genel Müdürlüğün internet sitesi üzerinden başvuru yapabilirler. 2011 yılında muhtaç özürli ile yetim çocukların her birine aylık olarak 330,62 TL ödenmektedir. 01.01.2011 tarihi itibarıyla 16 yaşından büyükler için brüt asgari ücret 796,50 lira, net asgari ücret 629,96 liradır. Asgari ücret; 2011 yılının ikinci yarısında 16 yaşından büyükler için brüt 837 lira, net 655,57 lira olarak belirlenmiştir (4).

Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'dan yararlanarak maaş yardımı alan özürli birey sayılarının yıllara göre dağılımına bakacak olursak 2002 yılında, 2022 sayılı Kanundan yararlanarak maaş alan kişilerin sayısı 262.378 iken 2010 yılında bu maaştan yararlanan kişi sayısı 514.844 olmuştur. Maaştan yararlanan özürli birey sayısının yıllar itibari ile sürekli arttığı görülmektedir (4,20). Bu kapsamda yer alan kişilerin 2011 yılı itibarıyla aldıkları yardım miktarı Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo I. 2011 yılında özürliülerin aldığı yardım miktarları

Ocak-Haziran (2011)			
	Asgari geçim İndirimi (TL)	Tutar	Toplam
Bakıma muhtaç yaşlı aylığı (65+(%70 üzeri özürli)	15,05	301,10	316,2
Özürli aylığı (%40-%69 özürli)	10,04	200,73	210,8
Bakıma muhtaç özürli aylığı (%70 özürli)	15,05	301,10	316,2
Özürli yakını aylığı (%40 özürli)(18 yaş altı)	10,04	200,73	210,8

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011

Bakım Ücretleri: Ailesi ekonomik yoksunluk içinde bulunan bakıma muhtaç özürliülere evlerinde veya kurumda bakım hizmeti verilmektedir. Benzeri hizmetten belli koşullardaki 65 yaş üzerindeki bakıma muhtaç kişiler de yararlanabilmektedir. Bu hizmetlerin iki asgari ücrete kadar olan kısmı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü tarafından ödenmekte idi. 08.06.2011 tarihinde kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Özürli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 31.12.2011 tarihi itibarıyla de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait iş ve işlemler de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmiştir.

Bakımı aile bireyi ya da yakını tarafından karşılanan özürli için, bakımı yapan kişiye bir asgari ücrete kadar ödeme yapılmaktadır. Bakım hizmeti ve bakım ücretinden faydalanmak için ilgili Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne başvurmak gerekmektedir (2,4,5).

SHÇEK' ten alınan verilere göre 2011 yılı Şubat ayı itibarı ile evde bakım nedeniyle ödeme yapılan özürli kişilerin sayısı aşağıdaki tabloda verildiği gibidir (Tablo II). Şubat 2011 tarihi itibarı ile bu kişilere ödenen asgari ücret 570,22 TL'dir (4,21).

Aynı Nakdi Yardım (Yiyecek, Giyecek, Para Yardımı): Muhtaç durumda olup, herhangi bir sosyal güvenliği olmayan kişiler; İl veya ilçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvuruda bulunarak, aynı ve nakdi yardımlardan yararlanabilirler. Ayrıca, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce muhtaç durumdaki ailelerin çocuklarının bakımına destek için aynı ve nakdi yardımlar yapılmaktadır (4).

5) Emeklilik

Özürliülerin emeklilik işlemleri diğer çalışanlarda olduğu gibi ilgili SGK tarafından yapılmaktadır. Özürliüler erken emeklilik ya da malulen emeklilik işlemlerini SGK'na müracaat ederek başlatabilirler (22).

Tablo II. 2011 yılı Şubat ayı itibarı ile bakım nedeniyle ödeme yapılan özürli sayısı ve yapılan ödeme tutarı

2011 Şubat	
Evde bakım nedeniyle ödeme yapılan özürli sayısı 290.293	Yapılan Ödeme Tutarı 320.428.411 TL
Kurumda bakım hizmetinden yararlanan kişi sayısı 4.765	Yapılan Ödeme Tutarı 10.954.870 TL

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011.

Memuriyete atanmadan önce özürli olan ve bu özürleri sebebiyle en az %40 oranında çalışma güçlerini kaybettikleri Sağlık Kurulu Raporu ile anlaşılanlardan 15 fiili hizmet yılını dolduranların yaş kaydı aranmaksızın istekleri halinde emeklilikleri mümkündür (4).

6) İndirimler

Ulaşım: Türk Hava Yolları Tarafından Belirlenen Usul ve Esaslarda Özürli'lere İndirim Uygulanmaktadır. Ayrıca, 'refakatçi ile seyahat etmelidir' ibaresi bulunan doktor raporunun ibraz edilmesi halinde, özürli yolcu ile aynı seferde seyahat edecek bir refakatçisine tüm iç ve dış hatlarda uygulanabilir ücretler üzerinden %25 oranında indirim sağlanmaktadır (4,12). Karayolları Taşıma Yönetmeliğinin 57. maddesi gereği şehirlerarası otobüslerde %40 özür oranına sahip özürli bireyler için bilet ücretinde, geçerli ücret tarifesi üzerinden % 30 indirim yapılacaktır (4,21). Malul, gazi ve özürli ana hat yolcu trenlerinden ayrıca Türkiye Denizcilik İşletmelerine ait Kruvazeye Seferler ve iç hatlardan %20 indirimle yararlanabilmektedir (4,12). Belediye Otobüsü, metro vb. toplu taşıma araçlarındaki uygulamalar belediyelere göre çeşitlilik arz etmektedir. Bazı belediyeler ücretsiz taşıma yaparken bazıları özür oranlarını baz alarak ücretsiz yada indirimli tarife uygulamaktadır (4).

Sosyal Yaşam: Özürli'lere, gaziler ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında aylık almakta olanlar kimliklerini ibraz etmek suretiyle müzeler ve ören yerlerinden ücretsiz faydalanmaktadır (4,18). Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Koruma Alanları ve Tabiat Anıtlarından harp malulü, gaziler ve özürli kimliklerini ibraz etmek suretiyle ücretsiz faydalanmaktadır. Özelleştirilen işletmelerde sözleşmeye göre uygulama yapılmaktadır. Ayrıca çadır ve karavan yeri ücretinde %50 indirim uygulanmaktadır (4,12).

İletişim: GSM Şebekelerinde (Cep Telefonlarında) şebekeler özürli'lere özel tarifeler uygulamaktadır (4).

Vergi İndirimi: Özürli'lüğe Bağlı Gelir Vergisi İndiriminden; özürli hizmet erbabı ile bakmakla yükümlü olduğu özürli kişi bulunan hizmet erbabı, özürli serbest meslek erbabı ile bakmakla yükümlü olduğu özürli kişi

bulunan serbest meslek erbabı, basit usulde vergilendirilenlerden, tüccar ve ücretli durumuna girmeksizin, imalat, tamirat ve küçük sanat işleri ile uğraşan özürli'lere yararlanmaktadır.

Gelir vergisi indiriminden yararlanmak isteyen özürli hizmet erbabı, nüfus kağıdının örneği ve çalıştığı işyerinden alacağı hizmet erbabı olduğunu gösterir belge ile birlikte illerde Defterdarlık Gelir Müdürlüğüne, bağımsız Vergi Dairesi bulunan ilçelerde Vergi Dairesi Müdürlüğüne, diğer ilçelerde Mal Müdürlüğüne bir dilekçe ile başvuracaktır (12,13,23).

Özürli'nün Sahip Olduğu Konutta Vergi Muafiyetine ilişkin düzenleme 5378 Sayılı Özürli'lere Kanunu'nun 22'inci maddesinde yer almaktadır. Buna göre; İki yüz metrekareden küçük tek konutu olan özürli'lere emlak vergisinden muaf (13). Türkiye Gümrük Bölgesi dışında çalışan özürli kişi, ikametini Türkiye Gümrük Bölgesine kesin olarak nakletmesi halinde özel tertibatlı aracı ithalat vergilerinden muaf olarak ithal edebilecektir. Türkiye Gümrük Bölgesinde yerleşik özürli ise; Yurt dışına resmi kanalla döviz transferi veya Türkiye Gümrük Bölgesi dışındaki gerçek ve tüzel kişiler tarafından kendisine bağış yoluyla gönderilen özel tertibatlı aracı vergiden muaf olarak ithal etme hakkına sahiptir (19,23).

7) Özürli'lere İçin Fiziksel Çevre Ve Toplu Konutlarda Yapılan Düzenlemeler

Kentsel yaşamın özürli'lere ulaşabilirliğine uygun olarak düzenlemesi amacıyla bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve ardından İmar Mevzuatında yapılan düzenlemelerle yapıli çevrenin özürli'lere için ulaşılabilir kılınması amaçlanmıştır. 5378 sayılı Özürli'lere Yasası ile kentsel yaşamın özürli'lere ulaşabilirliğine uygun düzenlenmesi amaçlanmıştır (13). Ayrıca özürli'lere kullanımına özel otopark yerleri yapılması da söz konusudur. Bunların yanı sıra ilgili yasalar uyarınca; özürli'lere spor yapmalarını kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması ve medyada şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesi gerekmektedir (4,12).

Kat mülkiyeti yasasına tabi olan apartman, site vb. konutlarda yaşayan özürli kişiler getirilen yasal düzenleme

ile (5378 sayılı Yasanın 19. maddesi) özrüne uygun düzenleme yaptırma olanağına sahip olmuşlardır (13).

8) Özürliülerin Sunulan Hizmetlerden Yararlanma Oranları

2002 Türkiye Özürliüler Araştırması'nda özürliülerin 6 temel hizmetten yararlanma durumlarına ilişkin olarak bir dizi soru sorulmuştur (Tablo III). Tablo III, bu soruların genel olarak yanıtlarını içermektedir. Buna göre, özürliülerin yararlandığı hizmetlere bakıldığında çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Sağlık hizmetinden yararlandığını söyleyenlerin oranı %55,7'dir. Sağlık hizmetleri açısından değerlendirildiğinde yararlanma düzeyinin kendi içinde yetersiz olduğu açıktır. Özürliülerin yarısından sadece biraz fazlası sağlık hizmeti almaktadır. Öte yandan, diğer hizmetlerle karşılaştırıldığında, sağlık hizmetlerinden yararlanma oranının görece yüksekliği sevindirici bir durum olarak göz önüne çıkmaktadır. Çünkü, Tablo 3'de de görülebileceği gibi, eğitim hizmetinden yararlananlar %12,27 ve bakım ve rehabilitasyon hizmetinden yararlananlar ise sadece %5,9'dur. Bunların dışındaki hizmetlerden yararlanma düzeyi sözü edilmeyecek ölçüde düşüktür. Bu çarpıcı tablo, Türkiye'de özürliülüğün, bilhassa kurumsal düzeyde, sadece ve basitçe bir "sağlık sorunu" olarak algılandığını ortaya koymaktadır (2,3).

Özür türlerine göre alınan hizmetleri gösteren tablo dikkatlice izlendiğinde, verilen hizmetler arasında bir hiyerarşi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Tablo III). Bazı hizmetler daha önemli bazı diğerleri ise daha önemsiz olarak görülmek suretiyle, hizmetin ne düzeyde özürliülere sunulacağı karar konusu olduğu açıktır. Kurumsal düzeyde, özürliülük basitçe bir "sağlık sorunu" olarak algılandığı için sağlık hizmetleri diğer hizmetler-

den daha ön sırada ve önemli görülmektedir. Öte yandan, örneğin, sağlık hizmetleri göreceli daha fazla sunulurken, sağlık hizmetlerinin önemli ve ayrılmaz bir parçası olan bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin düşük düzeyde sunulmasının nedenlerinin sorgulanması gerekmektedir (3).

ÖZÜRLÜ OLGULARIN MEDİKOLEGAL DEĞERLENDİRMESİ

Ülkemizde özürliü bireylerin yukarıda bahsedilen haklardan faydalanabilmeleri için özür durumlarını belgelendirmeleri gerekmektedir. Bu belgelendirme sağlık kuruluşları bünyesindeki özürliü sağlık kurulları tarafından yapılmaktadır. Özürliü sağlık kurulu raporları devlet hastaneleri, eğitim ve araştırma hastaneleri, tıp fakültesi hastaneleri ve bazı askeri hastanelerin bünyesinde düzenlenmektedir. Tıp fakültesi hastanelerinde özürliülük yönünden bu kişilerin değerlendirilmesi için Adli Tıp Anabilim Dallarından görüş istenmektedir. Ülkemizde son yıllarda özürliü bireylerle ilgili yapılan yasal ve yönetsel düzenlemelerle birlikte özürliülerin durumlarını gösterir belge almak için hastanelere başvuru sayısı da artmıştır (24-26).

16.12.2010 tarihinden önce özürliülük yönünden medikolegal değerlendirilmesi yapılan kişiler 16 Temmuz 2006 tarihli ve 26230 sayılı resmi gazetede yayınlanan "Özürliülük Ölçütü, Sınıflandırılması ve Özürliülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkındaki Yönetmelik" kapsamında değerlendirilmekteydi. 16.12.2010 tarih ve 27787 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Özürliülük Ölçütü, Sınıflandırılması ve Özürliülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik'in yürürlüğe girmesiyle artık bu hastalar yeni yönetmelik kapsamında değerlendirilmektedir (25,26).

Tablo III. Özürliülerin aldığı hizmetler ve bu hizmetlerden yararlanma oranları

Hizmetler	Yararlanan	Yararlanmayan
Sağlık hizmeti	55,7	44,3
Eğitim hizmeti	12,27	87,73
Bakım ve rehabilitasyon hizmeti	5,9	94,1
Meslek ve beceri edindirme kursu	1,0	99,0
Aile rehberliği ve danışmanlık hizmeti	1,0	99,0
Sosyal ve kültürel hizmetler	0,9	99,1

Türkiye Özürliüler Araştırması 2002, ikincil analizi, 2006, Ankara

SONUÇ

Özürllük ve özürli bireyler hakkında vatandaşların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Aile fertlerinin bile özürllere duyarlı davranmadıklarını ortaya koyan analizler, bu duyarsızlığın toplumda yaygın olabileceği düşüncesinin ağırlık kazanmasına yol açmaktadır. Uluslararası araştırmalar, özürllük hakkında bilgi sahibi insanlar çoğaldıkça, özürllere yönelik tutum ve düşüncelerde olumlu değişimler meydana geldiğini, toplumsal duyarlılığın arttığını göstermektedir. Özürllerin bugünkü durumları "sosyal felaket" kavramıyla özetlenebilir. Eğitim düzeyleri çok düşüktür ve fakirlik çok yaygındır. Birçoğu toplumdan soyutlanmış durumdadırlar, en fazla yararlanabildikleri sağlık hizmetlerinden bile büyük bir bölümünün yararlanmadığı tespit edilmiştir (2,23,24).

Özürllere mümkün olduğunca normal bir yaşam sunan olanakların oluşturulması, fiziksel ve sosyal bariyerlerin ortadan kaldırılabilmesiyle bağlantılıdır. Bunlar sadece kurumsal hizmetler sayesinde sağlanamayacaktır. Daha ziyade teorik zemin üzerinde bir araya gelerek, ortak girişimler yapabilen uzmanlara ve bilim insanlarına ihtiyacımız olacaktır. Türkiye'de böyle bir uzman ve bilim insanı potansiyeli vardır. Ama disiplinler arası işbirliği konusunda, onları ortak zemine çekecek koşullarda noksanlıkların giderilmesi gerekmektedir (2,23).

Sağlıklı bireylere göre daha zorlu yaşam koşullarına sahip olan özürllerin hem sosyal hem fiziksel hem de ruhsal olarak desteklenmesi çağdaş ülkelerin görevlerinden biridir. Bu desteğin yalnızca yönetsel kararlarla olması düşünülemez, bireylerin de özürllerin koşullarını ve haklarını bilerek onlara yardımcı olmaları gereklidir. Bu bağlamda; özürllük ve özürli insan hakkında vatandaşların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Belli fonksiyon kayıpları nedeniyle yaşam kalitelerinde kayıp olan özürllerin ve onlarla benzer sıkıntıları paylaşan ailelerin, devlet tarafından sağlanan haklar konusunda eğitilmeleri ve bu konuda yapılan düzenlemeler ile yaşam kaliteleri artacaktır (2,26).

KAYNAKLAR

1. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı. Toplum Özürllülüğü Nasıl Anılıyor. Ankara 1997; 7-15.

2. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı. Türkiye Özürllüler Araştırması 2002. Ankara 2004; 5-30.
3. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu. Türkiye Özürllüler Araştırması 2002 İkincil Analizi. Ankara 2006; 61-70.
4. <http://www.ozida.gov.tr/?menu=guncel&sayfa=sss> (Erişim tarihi 13.05.2011).
5. Oglak S, Ozkara E. Care allowance for people in need of care in Turkey: An ethical and social evaluation. *Indian Journal of Forensic Medicine Toxicology*. July-December, 2010;4:100-104.
6. T.C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı. Özürllülüğe Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Sempozyumu. Ankara, 2010; 22-35.
7. 22.04.2006 tarih ve 26147 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İşçi Olarak İstihdam Edilecek Özürllüler Hakkında Uygulanacak Sınav Yönetmeliği.
8. 22.05.2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu.
9. 14.07.1965 tarih ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu.
10. 16.09.2004 tarih ve 25585 sayılı Özürllülerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları İle Yapılacak Yarışma Sınavları Hakkında Yönetmelik.
11. 24.03.2004 tarih ve 25412 sayılı Özürli, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik.
12. 01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı Özürllüler Kanunu.
13. 01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı Özürllüler Ve Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.
14. 06.06.1997 tarih ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.
15. 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği.
16. 20.06.2006 tarih ve 26204 sayılı Yükseköğretim Kurumları Özürllüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği.
17. 18.06.1992 tarih ve 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun.
18. 29.05.1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu.
19. 21.04.2005 tarih ve 5335 sayılı Bazı Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
20. 2022 sayılı 65 Yaşımı Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve

- Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun.
21. http://www.ozida.gov.tr/?menu=haber&sayfa=sayilarla_istatistik_Nisan# (Erişim tarihi 16.06.2011).
 22. <http://www.sgk.gov.tr> (Erişim tarihi: 16.06.2011).
 23. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu, İstanbul 2011; 18-27.
 24. Selda Çağlar. Engelli Hakları Sözleşmesi’nde Ayrımcılık Yasağı ve Türkiye’nin Uyum Sorunu. TBB Dergisi 2011; 96: 149-160.
 25. 27787 sayılı Özürllülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürllülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik.
 26. Kavaklı U, Ozkara E. Evaluation of Handicapped Cases Who Appealed to Department of Forensic Medicine. The 8th Congress of the Balkan Academy of Forensic Sciences. 02-05 June, Phristina-KOSOVA. Proceeding Book; 32.